

Berbers in de dope

Cultuur als verklaring voor vormen van criminaliteit

Inleiding

In de loop van de Nederlandse geschiedenis zijn bepaalde etnische groeperingen in opspraak geraakt omdat ze een deel van de criminaliteit voor hun rekening (zouden) hebben genomen dat onevenredig groot of ernstig is. Begin jaren zeventig speelden Molukkers die rol als gevolg van de treinkapingen. Surinamers kregen een slechte naam toen zij enige jaren later in verschillende grote steden betrokken raakten bij de handel in harddrugs. De hoofdstedelijke Zeedijk en de Rotterdamse Kruiskade kregen mede daardoor het imago van drugsmarkten dat ze nog steeds niet volledig van zich af hebben weten te schudden (Buiks 1983; Van Gemert 1988). Tot vrij kort geleden werd deze oververtegenwoordiging van allochtonen door Nederlandse wetenschappers verklaard vanuit de maatschappelijke positie van de overtredders (De Beer 1988). Er rustte een taboe op onderzoeksvragen die de aandacht vestigden op factoren binnen allochtone gemeenschappen (Van Wetering 1992).

Toen Marokkanen eind jaren tachtig de schijnwerpers op zich gericht kregen, deden zich veranderingen voor. In de media werd herhaaldelijk de aandacht gevestigd op hun opvallend hoge aandeel in de misdaadstatistieken. Dat het onderwerp aandacht verdiende, werd eens te meer duidelijk toen een rapport verscheen waarin werd aangetoond dat wanneer wordt gecontroleerd voor sociaal-economische achtergrond en woonbuurt, Marokkaanse jongens nog steeds een buitenproportioneel deel van de overtredingen voor hun rekening nemen (Junger & Zeilstra 1989). Ook meer recente gegevens over de criminaliteit van allochtone jongeren laten zien dat er sprake is van een oververtegenwoordiging van Marokkaanse jongens (Wermölder & Meel 1993; Rovers 1996).

Het heeft er de schijn van dat Nederlandse wetenschappers zich hiermee niet goed raad wisten. De angst voor beschuldigingen van ethnocentrisme kan ertoe leiden dat men er zich ongemakkelijk bij voelt om verklaringen voor allochtone criminaliteit (mede) te zoeken in kenmerken van deze groeperingen. Zo'n weifelende houding betekent stagnatie en is wetenschappelijk gezien ongewenst (Maas-de Waal 1991).

Het onderzoek naar georganiseerde criminaliteit in Nederland, dat vier vooraanstaande criminologen verrichtten in opdracht van de parlementaire enquêtecommissie opsporingsmethoden (*Inzake Opsporing* 1996), kan de zaak in een stroomversnelling brengen. Hoewel deze onderzoekers zich vooral het beschrijven ten doel hebben gesteld, is ook hier duidelijk geworden dat er belangrijke verschillen bestaan tussen de groepen die in de georganiseerde criminaliteit actief zijn. Hoewel zij benadrukken dat dit probleem niet op enkele kwetsbare maatschappelijke groeperingen geprojecteerd mag worden (Van de Bunt et al. 1996, 118), stellen zij vast dat sprake is van een negatieve uitstraling binnen enkele allochtone gemeenschappen, waaronder de Marokkaanse (Ibid., 115). Het is daarom niet langer de vraag of het zo is dat bepaalde groeperingen meer criminaliteit plegen dan andere, maar *waarom* dat zo is (De Haan & Bovenkerk 1993, 291-2).

In dit artikel zullen wij beargumenteren dat voor een goed begrip van de criminaliteit van een bepaalde groepering ook culturele factoren moeten worden meegewogen. Wij ontlenen onze argumenten aan data die zijn verzameld in Rotterdam tijdens twee onafhankelijk uitgevoerde, etnografische onderzoeken naar de participatie van Marokkanen in de drugshandel (Van Gemert 1996; Van der Torre 1996). Alvorens in te gaan op de criminele activiteiten wordt eerst de theoretische benadering toegelicht en wordt kort de werkwijze van beide onderzoekers geschetst.

Verklaringen voor criminaliteit

In de Nederlandse literatuur is al de nodige aandacht besteed aan de onevenredig hoge criminaliteit van Marokkaanse jongens. Er zijn verschillende verklaringen opgevoerd.

In de eerste plaats is op de migratie-achtergrond gewezen. Er wordt gesteld dat de Marokkaanse jongens die naar Nederland kwamen al in Marokko lastpakken waren en dat mede om die reden de man zijn gezin naar Nederland heeft laten komen (Van den Berg-Eldering 1978). Sommigen menen dat de jongens al in Marokko op het slechte pad waren (Werdmolder 1986, 64 en 90; Kaufman & Verbraeck 1986, 97), maar dat idee wordt aangevochten (Van Gelder & Sijtsma 1988, 60 e.v.).

Als verklaring voor crimineel gedrag is deze redenering door de tijd achterhaald. De gezinshereniging was massaal en betrof niet alleen families met lastige jongens. De financiën en het feit dat de man zijn vrouw onbeschermd achterliet waren uiteindelijk belangrijker redenen om de gehele

familie naar Nederland te laten komen dan een zoon die niet wilde deugen (De Mas 1990, 1991). Bovendien heeft de afwezigheid van de vader lang niet altijd tot een gezagsvacuüm geleid (Buijs 1993, 23). Tenslotte zijn tot op de dag van vandaag Marokkaanse jongens opvallend vertegenwoordigd in de statistieken. Bij de nieuwe aanwas gaat het niet langer om kinderen die zonder hun vader in Marokko zijn opgevoerd.

Een tweede verklaringsgrond wordt gezocht in de maatschappelijke positie van Marokkanen in Nederland. In publicaties wordt vaak onderstreept dat die slecht is. De werkloosheid is enorm en de schoolprestaties van Marokkaanse kinderen zijn zorgwekkend. Ze zijn oververtegenwoordigd in het lager beroeps onderwijs en een groot aantal van hen verlaat de school zonder diploma (Roelandt et al. 1992). Veel gezinshoofden zijn als gevolg van de economische recessie werkloos geworden of zijn na jarenlang zwaar werk arbeidsongeschikt. Gezien het geringe gezinsinkomen, kunnen zij slechts een lage huur opbrengen. Marokkanen bevolken derhalve meestal de minder aantrekkelijke woningen in oudere stadswijken (Brassé et al. 1986). De toerusting en mogelijkheden van Marokkanen zijn beperkt en deze toestand van relatieve deprivatie, in de criminologie aangeduid met 'strain', is op zichzelf criminaliteitsbevorderend (Bovenkerk 1994).

Dat de sociaal-economische status van Marokkanen in Nederland laag is, onderscheidt hen echter niet van een aantal andere groeperingen. Wanneer gecontroleerd wordt voor deze factor, blijkt nog steeds sprake van een Marokkaanse oververtegenwoordiging. Daarom kan deze factor als zodanig verschillen met de criminaliteit van andere groeperingen niet verklaren.

Een derde verklaring van criminaliteit berust op een gebrek aan sociale controle. Volgens de bindingentheorie van Hirschi (1969) resulteert een gebrek aan bindingen met de belangrijke conventionele instituties van de samenleving in een gebrekkige sociale controle. Jongeren worden er dan minder van weerhouden zich op het criminele pad te begeven. Het gezin speelt hierin een cruciale rol. Marokkaanse ouders zouden in vergelijking met Nederlandse niet zo strikt zijn in de supervisie van hun kinderen (Junger 1990). De ouders leunen voor de opvoeding ook op andere gezagsdragers (Van den Berg-Eldering 1978). Onderwijzers en politie in Marokko spelen hierin een andere rol dan hun Nederlandse tegenhangers. De ouders reageren vooral op het bekend worden van overtredingen van hun kinderen. De eer van de familie wordt dan bedreigd. Men kiest er eerder voor zaken toe te dekken dan ze publiek te maken. Het is echter niet juist om sociale controle slechts op te vatten als effectief toezicht. Bij de inbreng van de Marokkaanse vader is geen sprake van onwil of desinteresse, maar hij *kan* in veel gevallen zijn macht niet laten gelden (Van 't Hoff 1991, 139). De jongens onttrekken zich eenvoudig aan zijn gezag en interne

controle is slecht ontwikkeld (Pels 1991, 152). Overigens kan men zich afvragen of Nederlandse of pakweg Surinaamse boefjes op straat inderdaad beter in de gaten (kunnen) worden gehouden dan hun Marokkaanse leeftijdgenoten. Onttrekken niet juist alle jonge lastpakken zich aan ouderlijk of andermans toezicht?

Dit type controleverklaringen gaat ervan uit dat iedereen geneigd is tot wetsovertredingen, maar dat de kracht van iemands bindingen bepaalt of aan die neiging wordt toegegeven. Een manco van de theorie is, dat zij vooralsnog een louter 'witte' invulling heeft gekregen. Wat kerninstituten zijn en hoe die functioneren, is niet voor iedere cultuur gelijk. Daar is echter nog weinig rekening mee gehouden en dat leidt ertoe dat onderzoekers een perspectief hanteren dat niet gelijk is aan dat van de onderzochten. In het algemeen geldt dat vanuit de bindingentheorie begrepen kan worden waarom een bepaalde ontwrichte groepering makkelijker tot criminaliteit kan komen, maar differentiatie lijkt geboden. Bovendien kan langs deze weg niet verklaard worden waarom bepaalde regelovertradingen wel en andere niet of minder gepleegd worden.

Dit laatste punt (waarom bepaalde regelovertradingen wel en andere niet?) vormt ook het belangrijkste gemis van de gelegenheidstheorie, die door Nederlandse wetenschappers en beleidsmakers vaak gebruikt wordt in combinatie met de bindingentheorie. Uitgaande van het idee dat de moderne stedelijke omgeving een grote etalage is die appelleert aan de consumptiedrang van het individu, kan niet begrepen worden waarom leden van verschillende groeperingen daar niet op dezelfde manier op reageren. Verschillen tussen groeperingen wat betreft aard en omvang van criminaliteit vragen om aandacht voor de perceptie van de betrokkenen.

Een alternatief

In dit artikel wordt een benadering ontwikkeld waarin rekening gehouden is met het belang van die eigen opvattingen. Daarvoor zijn elementen ontleend aan bestaande criminologische theorieën. Uitgangspunt is, dat mensen doelen nastreven en dat er mogelijkheden zijn om die te bereiken. Welke doelen zij erop nahouden en voor welke mogelijkheden zij wel of juist niet (kunnen) kiezen, hangt samen met maatschappelijke kansen en cultureel bepaalde voorkeuren en aversies. Het idee van een *differentiële gelegenheidsstructuur* (Cloward & Ohlin 1960) biedt een belangrijk aanknopingspunt.

Het kenmerkende karakter van de criminaliteit kan bijvoorbeeld samenhangen met mogelijkheden die het gevolg zijn van het feit dat de groepe-

ring in kwestie gemakkelijker dan andere kan beschikken over bepaalde producten, bepaalde kennis of infrastructuur. Zou blijken dat *Edelweiß* een verboden bestanddeel bevat dat in een bepaalde scene in zwang raakt, dan zijn het Alpenbewoners die daar het makkelijkst van kunnen profiteren.

Naast feitelijke voor- of nadelen aangaande de mogelijkheden kan er ook sprake zijn van drempels of voorkeuren van morele aard, waarbij waarden en normen een rol spelen. Deze redenering volgend, is het bijvoorbeeld niet waarschijnlijk dat varkens voor moslims of koeien voor hindoes aanlokkelijke handelswaar zijn om zich legaal of illegaal mee te verrijken. Een groepering kan als gevolg van een bepaalde voorkeur of aversie dus meer of minder gebruik maken van bepaalde mogelijkheden dan andere of dominante delen van de samenleving.

Deze benadering betekent dat voor een beter begrip van de criminaliteit van Marokkaanse jongens in kaart moeten worden gebracht welke doelen zij hebben en welke legale en illegale mogelijkheden zij zien om die te realiseren. Daarbij moeten tevens relevante culturele voorkeuren en aversies in beschouwing worden genomen. In deze benadering wordt criminaliteit niet zozeer als deviant gedrag beschreven, maar als activiteiten die parallellen vertonen met 'normaal' gedrag. Dit betekent dat het begrijpen van het 'normale' gedrag voorafgaat aan, of in ieder geval samengaat met het begrijpen van het criminele gedrag. De cultuur van de Marokkaanse jongens, dat wil zeggen de gemeenschappelijke ervaring, waarden, kennis, betekenissen en symbolen die worden gebruikt voor aanpassing aan en reactie op de omgeving, laat zich op beide terreinen gelden. We zullen zien dat deze cognitieve bagage zijn beslag krijgt in specifieke concepties. Daarnaast bepaalt hun cultuur ook de wijze waarop Marokkanen zich tot elkaar verhouden en de aard van de relaties die zij met elkaar en anderen aangaan.

Werkwijze en populatie

Dit artikel is gebaseerd op twee onderzoeken, die onafhankelijk van elkaar werden uitgevoerd in Rotterdam. De onderzoeksgebieden waren gescheiden door de Maas.

Het eerste onderzoek (Van Gemert 1996) heeft betrekking op criminaliteit van Marokkaanse jongens. Over een periode van drie jaar is veldwerk verricht in een drietal oude stadswijken in Rotterdam-Zuid. Om gegevens te verzamelen is gebruik gemaakt van participerende observatie en in mindere mate van interviews. Met politiemensen, Marokkaanse kaders en jongerenwerkers zijn lange gesprekken gevoerd, maar de belangrijkste

informanten waren Marokkaanse jongens. Zij zijn langdurig in hun alledaagse omgeving geobserveerd en er zijn vele gesprekken met hen gevoerd. Dit kon gebeuren omdat de onderzoeker gedurende het veldwerk meerdere malen per week, in sommige periodes zelfs dagelijks, bezoeken bracht aan een buurthuis dat voor deze jongens een belangrijke ontmoetingsplaats was. De observaties hebben betrekking op een grote verzameling Marokkaanse jongens, die regelmatig het buurthuis bezoekt. Van zo'n 80 jongens zijn gegevens verzameld, 40 van hen werden geïnterviewd. Van 20 jongens konden ook politiegegevens en justitiële documentatie worden achterhaald.

Het tweede onderzoek (Van der Torre 1996) heeft als onderwerp de problematiek van Franse drugstoeristen en drugsrunners. Dit vond plaats in Rotterdam-Noord en -West. In ongeveer één jaar tijd zijn meer dan honderd interviews afgenomen met Nederlandse en Franse betrokkenen. Naast politiemensen, magistraten en hulpverleners, spitste de aandacht zich toe op participanten in de drugscene. Er werd met 34 Franse drugstoeristen gesproken, met 14 Marokkaanse drugsrunners, met 11 Marokkanen die een (iets) andere rol vervullen dan het werven van drugsklanten en met 17 bewoners van de betreffende wijken. Naast deze gesprekken heeft de onderzoeker de handel regelmatig van nabij op straat geobserveerd.

De onderzochte jongens uit het eerste onderzoek waren bijna allemaal tussen 15 en 20 jaar oud. Op een enkeling na die in Rotterdam is geboren, zijn de jongens in het kader van gezinshereniging naar Nederland gekomen. Zij zijn dus zonen van de eerste generatie Marokkanen in Nederland. In bijna alle gevallen zijn deze ouders Berbers uit de Rif. Op twee jongens na, gaat het *niet* om illegalen.

De Marokkaanse runners uit het tweede onderzoek waren op twee na tussen de 13 en 20 jaar oud. De overige Marokkanen met wie is gesproken, waren twintigers. Net als de jongens van het andere onderzoek, verblijven de tieners allemaal legaal in Nederland. Nadat de onderzoeker twee keer te verstaan was gegeven dat hem dat niet aanging, is de ouderen niet meer naar hun verblijfstitel gevraagd.

Mogelijkheden

De legale mogelijkheden van de Marokkaanse jongens om zelfstandig in hun levensonderhoud te voorzien zijn beperkt. Schooluitval en werkloosheid zijn hoog. In tegenstelling tot de Turkse jongens in Rotterdam, die vaak emplooi vinden in een familiebedrijf, biedt de Marokkaanse gemeenschap de eigen jeugd geen opstap. Behoudens koffieshops en een paar sla-

gerijen annex kruideniers is er nagenoeg geen Marokkaanse middenstand. Hier wreekt zich het feit dat de eerste generatie zich steeds op het herkomstland is blijven oriënteren. De wens terug te keren heeft de ouderen ervan weerhouden in Nederland te investeren. Daarmee ontberen de Marokkaanse jongens ingangen die Turkse jongens in Rotterdam vaak wel hebben. Ten aanzien van een differentiële gelegenheidsstructuur kan dus worden gezegd dat legale, specifiek Marokkaanse mogelijkheden nagenoeg afwezig zijn. Het gevolg is dat Marokkanen zijn aangewezen op de Nederlandse arbeidsmarkt en op het Nederlandse stelsel van sociale zekerheid.

Wat de illegale mogelijkheden voor Marokkanen betreft, zou men kunnen denken aan de Marokkaanse hasj. Maar voor jongeren blijkt dit produkt geen rol van betekenis te spelen. Door het bestaan van koffieshops is kleinschalige handel door eenlingen niet rendabel. Minderjarige smokkelaars zouden een reis van Marokko naar Nederland zeer waarschijnlijk niet kunnen maken zonder brokken en zonder aangehouden te worden. Bovendien lijken grootschalige hasjtransporten niet door Marokkanen maar door Nederlanders georganiseerd te worden. Dat concludeert ook Bovenkerk in zijn rapportage voor de parlementaire enquêtecommissie opsporingsmethoden. Toch meent hij dat Marokkanen zich in de handel in hasj hebben gespecialiseerd. Van de twee omvangrijke Marokkaanse criminele organisaties die hij uitvoerig beschrijft, blijkt het echter maar in één geval om hasj te gaan. Ook hier blijken Nederlanders als de transporteurs te zijn opgetreden (*Inzake opsporing* 1996, deelonderzoek I, 112 e.v.).

Het feit dat hun geboorteland een zeer belangrijk producent is van hasj, lijkt (vooralsnog) onvoldoende onderbouwing voor de stelling dat Marokkanen daarmee ook de grootschalige handel in Nederland beheersen. Op basis van ons eigen Rotterdamse materiaal stellen wij vast dat Marokkaanse jongens veeleer actief zijn in de handel in harddrugs. Daar komen we nog uitvoerig op terug.

Eer, identiteit en volwassenheid

De Marokkaanse jongens uit Rotterdam-Zuid hebben allemaal een islamitische opvoeding genoten. In het gezin bestaat een hiërarchie die op sekse en op leeftijd is gebaseerd en die de lagere oplegt in bepaalde situaties schaamte te voelen jegens hogeren. De moeder voedt het jonge kind op. Wordt de jongen ouder dan maakt vader hem bekend met de buitenwereld. Met het ouder worden moet de jongen steeds beter weten hoe hij zich moet gedragen. Waar Nederlandse ouders assertiviteit waarderen en de ontwikkeling van hun kind als individu steunen, vinden Marokkaanse opvoeders

vooral gehoorzaamheid en conformisme belangrijk om van hem een groepslid te maken. Bang maken, het aanleren van schaamte en vooral straffen zijn middelen om het kind te corrigeren. Normen worden in geringe mate verinnerlijkt en het is vooral de angst voor sancties, die het gedrag beïnvloedt. Voor de jeugdige is niet wat mag maatgevend, maar wat kan. Dat wil zeggen, wat kan zonder betrappt te worden. De buitenwereld moet de grens stellen. Opgroeien is voor deze jongens een leerproces, waarin het aftasten van grenzen en bestraffing centraal staan.¹ Als de jongens achttien jaar zijn, is de opvoeding voltooid en moeten zij zich als zelfstandige volwassen mannen gedragen. Er is een groot aantal regels waaraan zij zich dan moeten houden en die zijn goeddeels uit de Koran af te leiden. Dat neemt niet weg dat ze in grote lijnen overeenkomen met de normen die in de Nederlandse samenleving gelden. Degene die ertegen zondigt kan in de kraag gevat worden, maar hij beschadigt ook zijn eer.

Eer is iets dat een persoon bij geboorte ten deel valt en dat zwaarder gaat wegen met het klimmen der jaren. Eer wordt niet zozeer aangetast door wat iemand doet, maar vooral door wat anderen daarvan te weten komen en hoe er over hem gepraat wordt. Eer is dus een sociaal gegeven en het heeft een dwingende invloed op het individu. Dit wordt geacht zijn eer altijd verdedigen. De socialisatie van Marokkaanse jongens leert hun dat zij deel uitmaken van een groep, waaraan zij hun eigen belangen ondergeschikt moeten maken. Maken ze fouten, dan tasten die niet alleen hun eigen eer aan, maar ook die van hun groep. Bij wie je hoort en ten opzichte van wie je loyaliteit toont, is afhankelijk van de situatie. 'Groep' heeft daarmee een wat abstracte invulling, wat niet wegneemt dat Marokkaan-zijn een belangrijk gegeven is (Van den Berg-Eldering 1978, 43; Van der Valk & Blaubeen 1995, 210).

In een aantal criminologische theorieën wordt, in navolging van Merton, uitgegaan van het idee dat de samenleving aan al haar leden dezelfde doelen voorschrijft: stijging op de maatschappelijke ladder en meer financiële armslag. *The American dream* doet geloven dat degene die zich ervoor in wil spannen dat ook kan bereiken. De doelen die de Marokkaanse jongens zich stellen hebben niet alleen betrekking op maatschappelijk succes, maar ook op eer. Dat wil zeggen dat het voor hen erg belangrijk is hoe ze in de eigen gemeenschap gezien worden. *Significant others* zijn in eerste instantie andere Marokkanen. Dit sociale aspect gaat zwaarder wegen met het klimmen der jaren. Op weg naar volwassenheid is een jongen 'nog klein' en nog niet verstandig. Hij moet het nog worden. Waar het begrijpelijk is dat jonge jongens bij tijd en wijle misstappen begaan, wordt van oudere mannen juist verwacht dat zij hun wijsheid tonen door zich correct te gedragen en hun passies te beheersen (Pels 1990). In deze optiek passen

kleine vergrijpen bij het wilde en onverantwoordelijke gedrag van een jongeling. Niet dat ze als correct gezien worden, maar men kan ze een plaats geven in de ontwikkeling van het individu. Als een jongen wordt gevraagd naar zijn vergrijpen en zijn toekomst, zegt hij: 'Dat is nu. Straks ben ik getrouwd en dan is het over. Dan ben ik moslim, dat is voor later'.

Gevolg hiervan is dat (1) eer, (2) de Marokkaanse groep en (3) ouder worden centrale thema's zijn die, vaak onderling verweven, zowel het 'normale' als het criminele gedrag van Marokkaanse jongens verregaand beïnvloeden en een specifieke betekenis geven.

Aan de hand van enkele voorbeelden uit het buurthuis in Rotterdam-Zuid kan duidelijk worden dat deze drie centrale thema's te herkennen zijn in het gedrag van de Marokkaanse jongens. Aan bepaalde zaken werd veel waarde gehecht, dat bleek uit de opgewonden reacties die ze opriepen.

Een jongen ergert zich aan het gedrag van een groepje jongens dat veel samen is. Tegen één van hen zegt hij dat mensen uit het dorp waar ze vandaan komen achterlijk zijn. Om zijn woorden kracht bij te zetten spuugt hij erbij op de grond. Voor de ander is dat onverteerbaar, niet in de laatste plaats omdat diens neef ook aanwezig is. Hij kan dat niet over zijn kant laten gaan en trapt in eerste instantie woedend tegen de auto van de belediger. Die wordt daardoor op zijn beurt nog bozer, pakt een stok en slaat de schopper ermee op het hoofd zodat die naar het ziekenhuis moet. Het conflict blijft nog dagenlang smeulen en er wordt gezegd dat het nu aan de familie van de gewonde jongen is om iets te doen. Sommigen menen dat met gelijke munt moet worden terugbetaald, maar dat wordt afgewend als na bemiddeling van een politiemann een gesprek tot stand komt tussen de vader van de gewonde jongen en de belediger. De laatste zou zijn excuses hebben gemaakt en hij laat zich nadien niet meer zien in het buurthuis.

In andere gevallen was te zien dat men ergens belang aan hechtte, doordat niemand zich eraan wilde of kon onttrekken.

Verschijnt in het buurthuis een Marokkaanse man ten tonele, dan zijn de jongens allemaal alert ook al ogen ze rustig. Dit is in verhevigde mate het geval wanneer de man in *djellaba* verschijnt, een baard heeft of als anderszins duidelijk is dat hij godsdienstige normen naleeft. Er is geen jongen die in zijn gedrag laat blijken zich niets aan te trekken van de aanwezigheid van een oudere moslim. Vooral aan het taalgebruik is dat onmiddellijk te merken. Willen jongens onder elkaar nog wel eens grof in de mond zijn, daar komt als bij toverslag een eind aan als een eerbiedwaardige volwassene verschijnt. Deze aangeleerde schaamte, *hisma*, laat zich alleen in een Marokkaanse context gelden. Meer dan eens kon geobserveerd worden dat vergelijkbare terughoudende beleefdheid niet vanzelfsprekend bleek wanneer volwassen Nederlanders aanwezig waren.

Eer weegt erg zwaar, maar ook de behoefte aan maatschappelijk succes laat zich gelden. Voor Marokkaanse jongens blijkt het erg belangrijk om te kunnen laten zien dat ze vooruit komen en dat ze tegelijkertijd volwassen worden. Ze hebben weinig, ze zijn zuinig en ze sparen. Dat doen ook hun vaders (Van den Berg-Eldering 1978). De jongens sparen zonder er ruchtbaarheid aan te geven, anders bestaat de kans dat ze moeten uitdelen. Behalve uitgaven voor kleding omdat ze daarmee niet af willen gaan, wordt er weinig geld besteed aan materiële zaken. Toch is het belangrijk dat ze de buitenwereld op hun succes kunnen wijzen. Eén symbool blijkt bij uitstek geschikt voor dit doel: de auto.

Het behalen van een rijbewijs wordt gezien als stijging op de maatschappelijke ladder. Enerzijds omdat rijles erg duur is en dat het dus een prestatie is als je als jongen zo'n bedrag weet te vergaren. Anderzijds vergroot de auto de mobiliteit en is hij een symbool van vrijheid en mannelijkheid. Natuurlijk is het roze papiertje alleen zinloos. Voor bijna alle jongens geldt daarom dat binnen zeer korte tijd na het halen van het rijbewijs ook een auto wordt aangeschaft. Dat is opmerkelijk, omdat ze allemaal een krappe beurs hebben. Bovendien heeft geen van de jongens het vehikel werkelijk nodig om zich te verplaatsen. Het is pure luxe.

Deze aanschaf krijgt nog meer betekenis als men weet dat de jongens zelden andere vervoermiddelen bezitten. Nu kan van fietsen gezegd worden dat die nogal eens gestolen worden en dat ze daarom niet erg populair zijn. Nog opvallender lijkt het dat de onderzochte jongens ook geen brommers aanschaffen, terwijl dat door andere jongeren juist wel wordt gedaan. Hier is doorslaggevend dat een brommer niet een symbool van volwassenheid is, maar juist van jongensachtigheid. De auto is volwassen.

De Marokkaanse jongens blijken niet zozeer geïnteresseerd in auto's alswel in het hebben van een eigen auto. Dweperige gesprekken over bepaalde merken, die toch niet ongebruikelijk zijn onder jongelui, worden weinig gevoerd. Zij weten dat hun financiële mogelijkheden beperkt zijn. Na verloop van tijd blijkt vaak dat ze zich hebben verkeken op de bijkomende kosten als verzekering, wegenbelasting en benzine. Het gaat hun in eerste instantie simpelweg om het verschil tussen het wel of niet bezitten.

De kosten die aan het halen van een rijbewijs verbonden zijn, werpen een hoge drempel op voor degenen die zich aangetrokken voelen tot het statussymbool. Maar lang niet iedereen blijkt zich daaraan te storen. Enkele jongens, die zelf wel een rijbewijs hebben, zeggen dat hun vader al sinds jaar en dag zonder de noodzakelijke papieren rijdt. De leden van een crimineel vriendengroepje rijden allemaal bij tijd en wijle in een auto, terwijl geen van hen een rijbewijs heeft. Daarbij maken ze ook wel eens brokken, maar omdat ze meestal 's nachts actief zijn en ze de plek des onheils me-

teen verlaten, kan hun aandeel niet worden vastgesteld. Tot twee keer toe wordt de onderzoeker met enige trots door de brokkenpiloten gewezen op de sporen van zo'n ongeluk. Een van de oudere jongens rijdt niet alleen al jaren achtereen zonder rijbewijs, hij is bovendien meerdere keren bekeurd voor het rijden onder invloed en omdat zijn auto geen geldige APK-papieren had. Bij herhaling wordt zijn auto in beslag genomen, maar hij weet hem terug te krijgen door een vriend naar het bureau te laten gaan.

In dit licht is het niet toevallig dat diefstal van auto een delict is dat veel voorkomt op de strafbladen van de onderzochte jongens. Hoewel sommigen er geheimzinnig over doen, zeggen de meeste jongens de gestolen auto's zelf te gebruiken. Waar veel Marokkaanse jongens jarenlang een krantenwijk moeten lopen om hun rijbewijs te kunnen halen, gaat een aantal van hen langs een veel kortere weg op hetzelfde doel af. Ze kopen of stelen een auto en laten zich weinig gelegen liggen aan de noodzakelijke papieren. Zij nemen het symbool en claimen daarmee dezelfde mannelijkheid als de jongens die er hard voor werken.

Het voorbeeld van de auto laat zien dat er duidelijke parallellen bestaan tussen het 'normale' en het 'criminele' gedrag van de Marokkaanse jongens omdat er (deels) dezelfde drijfveren aan ten grondslag liggen. De criminelen onder hen zijn vooral actief als straatrovers, dieven, inbrekers en in de handel in harddrugs. In dit artikel kunnen deze delicten niet allemaal behandeld worden (zie daarvoor Van Gemert 1996). Gekozen is voor hun bemoeienis met de harddrugshandel. In het bijzonder worden de bezigheden van Marokkaanse drugsrunners in Rotterdam besproken. Uitgangspunten van de beschrijving zijn ook nu de mogelijkheden, voorkeuren en aversies van de Marokkaanse jongens.

Ontwikkelingen in de drugshandel

De media laten er geen misverstand over bestaan dat het 'Fransen jagen' op de A16 uit België door veel Marokkaanse jongens uit Rotterdam wordt beoefend. Ook houden zij zich in een aantal wijken in de Maasstad zichtbaar met drugshandel bezig. Deze bezigheden stammen uit het midden van de jaren tachtig. De benodigde infrastructuur in de vorm van adressen voor verkoop en opslag werd toen beschikbaar gesteld door Marokkanen die in oude wijken woonden. Een handjevol vertrouwelingen, vaak verwanten, wilde wel in zo'n dealpand 'werken'. Daarnaast was het eenvoudig om met een kleine provisie jongens te paaien voor het werven van klanten. Het feit dat de meesten van deze jonge Marokkanen in hun geboorteland op school

hadden geleerd Frans te spreken, kwam hun goed van pas.² Deze exploitatie van een nieuwe misdaadnis, handel in harddrugs met vooral Franse klanten, leverde geen aanvaringen op met gevestigde drugshandelaren. Hun nering bleef vrijwel ongemoeid door de nieuwe handelspatronen.

Het toenmalige Rotterdamse drugsbeleid bestond in essentie uit concentratie en acceptatie van drugshandel met incidenteel een streng optreden tegen overlast. De stroom van Franse drugstoeristen werd in die periode steeds groter, want zij konden de drugs in eigen land met ruim tweehonderd procent winst verkopen. Dit was koren op de molen van de Marokkanen die harddrugs aan de man brachten. Het illegale succes van deze eerste gelukzoekers deed anderen het tamelijk eenvoudige voorbeeld volgen.

De jongens die als eersten gebruik maakten van de kansen die de stroom drugstoeristen bood, opereerden vaak op een vaste straathoek, een stuk weg of bij de tramhalte achter het Centraal Station. Zij claimden zo'n lokatie min of meer als de hunne. In het begin legden zij zelf contact met drugsklanten en brachten hen naar verkooppunten. Zij verdienden in de weekends grote bedragen, vaak meer dan 1.500 gulden per dag. Geleidelijk gingen zij de supervisie voeren over een klein aantal jongere runners. De meest succesvollen bouwden een vertrouwensrelatie op met kredietwaardige dealers. Toegang tot dergelijke drugshandelaren is de belangrijkste en meest schaarse sleutel tot succes (cf. Van Gemert 1988, 102-6). Zulke relaties bepalen de plaats in de sociale rangorde. Runners die fungeren als schakel tussen de straat en deal-lokaties, vormen de elite. Sommigen maken gebruik van draagbare telefoons om dealers op de hoogte te stellen van de komst van klanten of om ruggespraak te voeren over prijzen. Menig jonge runner is bereid zijn best te doen om klanten te werven voor de jongens die nauw samenwerken met dealers, omdat de kans klein is dat zij dan met een geringe fooi worden afgescheept. 'Als wij naar een pand van M. gaan, mogen wij bij de deal zijn. Dan kan je controleren hoeveel jouw klant koopt'.

De kansen op een succesvolle illegale loopbaan als drugsrunner namen af in de jaren negentig. De jongens die het métier op wilden pakken, kregen te maken met de overblijvers van de vorige generatie runners die een schild vormden tussen de nieuwe straatjongens en de profijtelijke deals die binnenskamers werden gesloten. Bovendien raakte de stroom drugstoeristen geleidelijk verzadigd en begon de politie na april 1993 strenger op te treden tegen overlast. Hier kwam nog bij dat het maatschappelijk klimaat zich meer en meer tegen drugstoeristen keerde. Veelzeggend is bijvoorbeeld dat bewoners van de arbeiderswijk Spangen sinds juli 1995 regelmatig hun wijk afsluiten voor dit soort bezoekers. Deze ontwikkelingen had-

den gevolgen, zowel voor de Franse drugstoeristen als voor de Marokkaanse handelaars.

Drugstoeristen die voor kleine hoeveelheden drugs en voor een beetje vertier naar Rotterdam komen, blijven vaker weg. Degenen die grotere hoeveelheden (meer dan 150 gram) inkopen, professionaliseren hun smokkelpraktijken. Zij gebruiken meerdere auto's, monteren valse nummerplaten of huren in Nederland een vervoermiddel. Er zijn vaste relaties ontstaan tussen deze drugstoeristen en Marokkaanse dealers in Rotterdam. Gezamenlijk ontwikkelen ze strategieën om de politie en boze Rotterdamse burgers te omzeilen. Ze spreken ergens langs de A16 af en sluiten daar meteen de deal en soms gaan runners er zelfs toe over om de drugs af te leveren in Noord-Frankrijk.

Ook de rol die ervaren en vertrouwde runners voor dealers vervullen is veranderd. Zij zoeken niet louter naar nieuwe 'losse' klanten, maar meer en meer proberen ze drugsklanten te behouden. Bovendien kennen de gelouterde drugstoeristen inmiddels de weg in Rotterdam. Zij zijn dus minder aangewezen op de diensten van runners. De spoeling voor de runners wordt dunner, met als gevolg dat de concurrentie om 'losse' klanten toeneemt. In de hoop hun nis in de handel af te schermen, gaan runners ertoe over om verhalen te vertellen over tegenvallende verdiensten. 'Ik schep niet op over het geld dat ik maak met zoeken naar Fransen. Want dan gaan ze dat straks allemaal doen'.

Ook al worden nu voor een succesvolle loopbaan als runner hogere eisen gesteld, het netto-effect van deze trends is dat het runnen in Rotterdam nog altijd bijna alleen door Marokkaanse jongens gebeurt. Alle onderzochte jongens, ongeacht hun werkelijke criminele activiteiten, blijken in de gaten te hebben wat er zich in hun omgeving afspeelt. Ze weten van het criminele geld, ze zien in hun omgeving dagelijks dat het anderen is gelukt om dat te bemachtigen en ze menen ook te weten hoe je dat moet aanpakken. De verhalen over de Franse drugstoeristen zijn bij iedereen bekend en het Franse nummerbord ziet men als het symbool voor makkelijke inkomsten. Het is maar een dunne scheidslijn tussen wel en niet deelnemen aan de drugshandel.

Een jongen rijdt in de grote Renault 25 van zijn vader voorbij en laat niet na te claxonneren naar de onderzoeker. Deze complimenteert hem met de auto, waarop de jongen zegt: 'Ja, die is goed voor de A16'. Deze jongen zit gewoon op school en heeft geen strafblad, toch maakt hij een toespeling op de mogelijke illegale verdiensten van de drugshandel.

Het is niet meer zo eenvoudig om er munt uit te slaan, maar de belangstelling van de jongens voor het runnen blijft. Degenen die in staat zijn om contacten met klanten en dealers op te bouwen en te onderhouden, kunnen financieel succes boeken. Minder bedreven jongens hangen rond in koffieshops, mijmeren over het Franse fortuin en verdienen soms wat geld met een incidenteel succesje.

Drempels en attracties

De laatste jaren is het *métier* van drugsrunner minder toegankelijk geworden. Toch wordt een loopbaan als runner door jongens nog steeds als een aantrekkelijke optie gezien. Waarom?

Natuurlijk spreken vooral de inkomsten aan. Marokkaanse jongeren uit de Rotterdamse achterstandswijken kennen uit hun eigen omgeving haast geen voorbeelden van Marokkaanse welgestelden die op legale wijze hun rijkdom vergaarden. Lieden die hun welstand op de drugshandel fundeerden, kennen ze daarentegen allemaal en ze kunnen de formules ontcijferen die tot dat succes heeft geleid. Het is een route die veel korter en veel gericht lijkt dan de lange weg van scholen en opleidingen. Bovendien weten de jongens dat er voor verreweg de meesten van hen geen lange schoolloopbaan in het verschiet ligt en na het behalen van een LBO-diploma gaapt er nog een groot gat naar het rijden in een BMW. Dit maakt begrijpelijk, dat bij elke dure auto die zij voorbij zien rijden wordt gesugereerd dat die met illegaal verworven geld is bekostigd.

Het is echter niet alleen de financiële attractie die maakt dat jongens drugsrunner worden. Tegen handel in drugs bestaan minder normatieve obstakels en dat heeft weer te maken met hoe Marokkanen tegen drugs aankijken. Dit heeft meer implicaties dan voor de activiteiten van de runners alleen. In het algemeen geldt dat de handel in drugs voor Marokkanen andere betekenissen kent dan voor Nederlanders en dat er daarom sprake is van andere voorkeuren en aversies ten aanzien van deze illegale activiteit.

Tijdens het veldwerk wijzen verschillende personen erop dat er in de Koran niet gesproken wordt over drugs. Zou het om alcohol gaan, dan zou het een stuk moeilijker liggen, zo menen ze. Voorts is het onderscheid tussen soft- en harddrugs voor Marokkanen niet erg belangrijk (cf. Buijs 1993, 108-9). De meeste jongens menen dat je op moet passen met alle drugs. Zowel cannabis als harddrugs kennen ze een verslavende werking toe. 'Het ding pakt je vast'. Het is daarom niet toevallig dat bezoekers van het buurthuis die dagelijks hasj roken, door anderen ook wel 'junkies' worden genoemd. Anders dan veel Nederlanders leggen zij de kern van het

hedendaagse drugsprobleem vooral bij de gebruikers en niet bij de dealers. Over verslaafden kunnen de jongens zich hard en geringschattend uitlaten. 'Die stelen zelfs van hun moeder'. De dealer is een zakenman. In de Marokkaanse perceptie is hij bovendien een zakenman, die kan opereren dankzij de ruimte die hem daartoe wordt gelaten door de overheid.

Marokkanen kennen hennep uit de Rif. Het heeft de voorheen zo armoedige streek rijkdom gebracht en iedereen realiseert zich dat er geen ander gewas is dat eenzelfde opbrengst kan genereren. Nog steeds wordt het landbouwareaal uitgebreid om de henneproductie te vergroten. Ondanks het illegale karakter van de teelt lijdt het geen twijfel dat de Marokkaanse overheid nauw betrokken is bij deze gang van zaken en ervan meeprofiteert (De Mas 1995). De Berbers zijn sinds jaar en dag vertrouwd met een ambivalente opstelling van de Marokkaanse overheid ten opzichte van drugs. Zij herkennen eenzelfde houding bij de Nederlandse overheid. Het gedoogbeleid ten aanzien van koffieshops en het oogluikend toestaan van openlijke concentraties van gebruikers en handelaren als op het voormalige 'Perron Nul' sluiten daar naadloos bij aan.

Een veel gehoorde visie is dat de Nederlandse regering hypocriet is bij het handhaven van de opiumwet. Ze staat gebruik van harddrugs toe en mag er dus niet van opkijken als blijkt dat ze ergens te koop zijn. Toen in de verhoren van de commissie Van Traa werd aangetoond dat grote hoeveelheden drugs het land zijn ingekomen met medeweten en met medewerking van politie en justitie, werd het mogelijk om ook ten aanzien van het ogenschijnlijk meeprofiteren van een gecorrumpeerde overheid op opvallende parallellen te wijzen. Dit bestendigt het zelfbeeld van Marokkaanse drugshandelaren als heuse kooplieden, die een onvermijdelijke rol vervullen in een inconsistent en tolerant drugsbeleid.

Iedere Marokkaan weet dat drugshandel volgens de Nederlandse wet strafbaar is. Het lijdt geen twijfel dat men, nog los van boete of gevangenisstraf, niet met justitie in aanraking wil komen. Natuurlijk kent men ook de verhalen over degenen die tegen de lamp liepen. De meesten lopen echter nog vrij rond, zo wordt steevast gepareerd. Bovendien is men het erover eens dat de straffen die Nederlandse rechters uitspreken licht zijn. Een andere veel gehoorde opvatting is dat de gevangenen op hotels lijken. Uiteraard komt men tot deze visie, nadat een vergelijking is gemaakt met de situatie in Marokko.

Hoewel men weet dat het gaat om illegale activiteiten, definiëren de betrokkenen hun eigen rol in andere termen. Naast dit zelfbeeld is het voor de Marokkaanse jongens echter ook heel belangrijk hoe ze door andere Marokkanen worden gezien: ze 'zijn' wat anderen van ze vinden. In de

volgende paragrafen komt dit aspect aan de orde: hoe reageert men in het gezin en binnen de Marokkaanse gemeenschap?

Ambivalentie in het gezin

Jonge runners (12 - 16 jaar) gaan in het begin meestal schuchter te werk. Zij proberen hun illegale praktijken verborgen te houden voor ouders en bekenden door bijvoorbeeld buiten hun eigen woonbuurt drugsklanten te werven. De meesten vrezen de strenge straffen van hun vader.

De onderzoeker staat met een runner van 14 jaar te praten als deze ineens iets onverstaanbaars mompelt en wegloopt. Als ze elkaar een dag later weer tegen het lijf lopen, vertelt de jongen dat hij vluchtte voor de oudste zoon van de Marokkaanse bureu. Hij wilde niet gezien worden in een 'drugstraat', een invalsweg in Rotterdam-Noord waar runners actief zijn.

Het is voor jonge runners echter nagenoeg onmogelijk om hun activiteiten lange tijd verborgen te houden. Kostbare kledingstukken en nachtelijke verblijven buitenshuis zijn op z'n minst verdacht en het Marokkaanse roddelcircuit doet de rest. Oudere gezinsleden treden in eerste instantie hard en corrigerend op tegen jongens die betrappt worden. Om aanvaringen met hun vader of met respectabele broers tot een minimum te beperken, brengen zij de meeste tijd buitenshuis door met gelijkgestemde Marokkaanse leeftijdsgenoten.

Worden de jongens ouder en bereiken ze de leeftijd dat ze zelf hun verantwoordelijkheid moeten nemen, dan krijgen ze een andere relatie met hun vader. Na een lange reeks conflicten uit de vader nog slechts rituele kritiek op zijn onverbetterlijke zoon en komen ze tot een soort non-interventieverhouding. Dit opent de deur naar een meer praktische invulling van de relatie, die acceptatie van de criminele bezigheden dichterbij brengt. Hier raken we het spanningsveld tussen geld en moraal, een zeer gevoelige materie. Een deel van de onderzochten wilde er niets over kwijt. Anderen stelden zich teweer tegen vermeende hypocrisie en waren juist open.

Marokkaanse vaders die gewend zijn te woekeren met financiën, verlangen kostgeld van zonen die zelf inkomsten hebben. Een maandelijks bedrag van ongeveer 200 gulden is een belangrijke post in het huishoudboekje van het gemiddelde Marokkaanse gezin. Runners kunnen op deze wijze een bijdrage leveren. Bovendien verlichten zij de lasten nog meer omdat zij grotendeels in hun eigen levensonderhoud voorzien. Kleding, buiten de

deur eten, uitgaan, vervoer en soms zelfs het schoolgeld, betalen zij zelf. 'Ik krijg thuis niks, maar dat hoeft ook niet. Ik maak zelf geld'.

Sommige zonen die niet wilden deugen, hebben zich in de drugswereld een positie weten te verwerven en verdienen (soms veel) geld. De vaders die hun in een eerder stadium wellicht de deur hebben gewezen, worden nu in de verleiding gebracht om het geld van hun zonen te accepteren. Gezien het feit dat Marokkaanse vaders zulke strenge rekenmeesters zijn en geld een zeer belangrijk element is in hun leven, is het moeilijk om het te weigeren. De vorm waarin het wordt aangereikt, kan het makkelijker maken om het aan te pakken. Dat is het geval, naarmate minder hoeft te worden benadrukt dat de herkomst dubieus is en naarmate de vader, als verantwoordelijke voor zijn (nog jonge) zoon, minder blaam treft. Voorts ligt het minder voor de hand aangeboden geld te negeren als de aanwending meerderen van nut kan zijn.

Net als de bijdrage aan het huishouden, kan ook terugkeer naar Marokko de ouderlijke perceptie op illegaal geld beïnvloeden. Met enige regelmaat gaan de ouders naar hun geboorteland in verband met hun wens om zich daar in de toekomst weer te vestigen. Bij die gelegenheden gaan ze ook op bezoek bij familie. Dat zijn kostbare reizen, want men wil niet met lege handen aankomen. De bemiddelde criminele zoon die zich op dat moment meldt, geeft blijk van de wens om bij de groep te willen horen en het is moeilijk om zijn steun af te slaan.

De reactie in de Marokkaanse gemeenschap

Naarmate jongens ouder worden gaan hun misstappen zwaarder wegen en zetten de daders er meer mee op het spel. Tegenover jongens die 'nog klein' zijn en ergens bij betrappt worden, treedt men hard en corrigerend op. Ze weten nog niet goed hoe het hoort en ouderen in hun omgeving hebben de taak om bij te sturen. Het past echter niet dat bij een volwassene te doen, want die is verantwoordelijk voor zijn eigen gedrag. De jongens die volwassenheid naderen, besmeuren met vergrijpen in toenemende mate hun eigen eer en die van hun familie. Dit betekent dat de morele druk toeneemt met de leeftijd en dat kan ertoe leiden dat jongens het criminele pad verlaten, maar het maakt ook begrijpelijk dat wordt overgestapt van vermogensdelicten naar de drugshandel of van zichtbare drugsdelicten (klanten werven) naar meer verholde activiteiten, zoals het bezorgen van drugs of het sluiten van deals. Drugsdelicten, en in het bijzonder degene die niet in het openbaar plaatsvinden, worden immers niet zo negatief gewaardeerd

en daarom is het begrijpelijk dat participatie in deze branche verband houdt met het klimmen der jaren (vgl. Werdmölder 1990, 99).

Naast genoemde facetten is het voor een goed begrip van de Marokkaanse bemoeienis met de drugshandel belangrijk om te weten hoe dit verschijnsel in de Marokkaanse gemeenschap wordt gerijmd met eer en hoe gezichtsverlies wordt voorkomen. De reacties op regelovertredingen hebben een interpersoonlijke en een groepsdimensie.

De leden van de Marokkaanse gemeenschap praten veel met elkaar, maar vooral ook *over* elkaar. Omdat zulke gesprekken vaak plaatsvinden in afwezigheid van de persoon die er het onderwerp van is, bestaat er een voortdurende toestand van mogelijke eerbeshadiging. Wordt iemands eer geraakt, dan dient hij fel te reageren als teken dat hij zich er niet bij neerlegt. Een man die dat niet doet, is geen knip voor de neus waard. Wetende dat een heftige reactie of zelfs wraak te verwachten is, kan de tegenpartij ervoor kiezen dit te voorkomen. Dit heeft tot gevolg dat daders zelden rechtstreeks op hun vergripen worden aangesproken. Jongens kunnen weliswaar door ouderen op de vingers worden getikt, maar in de praktijk blijkt dat zij zich hoofdzakelijk ophouden temidden van leeftijdsgenoten die onderling sterk egalitaire verhoudingen kennen. Wordt in die situatie iemand de les gelezen, dan leidt hij gezichtsverlies en dat roept onherroepelijk de genoemde reactie op.

De Marokkaanse gemeenschap is naar binnen dus erg open: men weet veel van elkaar. Daardoor is ook de criminaliteit dichtbij. Niet alleen kennen velen de verhalen, ze kennen ook de personen om wie het gaat. Een scheiding tussen goede en slechte Marokkanen, een veel gehanteerde tweedeling, is daardoor niet altijd even gemakkelijk te maken. Men komt elkaar dagelijks tegen, schudt elkaar de hand en laat uit niets blijken dat er sprake is van afkeuring van wat men van elkaar weet. Het openbare gedrag is door etiquette gestroomlijnd. Dit betekent dat ten overstaan van anderen een persoon niet gestigmatiseerd wordt.

De groepsreactie op het bekend worden van de overtreding van een eenling is ambivalent. Er wordt geroddeld, maar tegelijkertijd zijn er strenge richtlijnen over wie deelgenoot mag worden gemaakt. Loyaliteit jegens de eigen groep laat zich hier sterk gelden. De Marokkaanse nationaliteit wordt in de regel als uiterste grens gebruikt. Dit wil zeggen dat het als onvermijdelijk wordt gezien dat bepaalde onderwerpen in het roddelcircuit terecht komen, maar dat het een persoon te verwijten is als hij een niet-Marokkaan op de hoogte stelt. Van een Marokkaan wordt verwacht dat hij de eer van de eigen groep verdedigt tegenover buitenstaanders. Het effect van deze selectieve geheimhouding kan niet worden overschat. De Nederlandse

samenleving wordt van veel onwetend gelaten en het is evident dat deze gang van zaken het werk van de politie ernstig bemoeilijkt.

Het criminele individu is vooral kwetsbaar binnen de eigen gemeenschap. Net als de criminele zoon die zijn vader financieel bijspringt, bestaat er voor hem ook de mogelijkheid om zichzelf in een goed daglicht te plaatsen door te wijzen op zijn verdienstelijke kanten. Het lijkt vooral de religieuze levenswandel te zijn die met dat doel benadrukt wordt. In de Marokkaanse context, waar de groep zo belangrijk is, wil 'goed' zeggen: goed in de ogen van andere Marokkanen. De islamitische opvoeding van de jongens leert dat een goede Marokkaan in de eerste plaats een praktischere islamiet is. Zoals de lokale Siciliaanse mafiabaas een hoge positie kan bekleden in de parochie en/of in de sportclub, zo kan de bemiddelde drugs-handelaar zich als vrome moslim profileren. Hij komt regelmatig naar de moskee en gebruikt de islam als masker. Hij bereikt hiermee dat een normatieve lading aan zijn persoon wordt toegevoegd, die kritische geluiden doet verstommen. Betreft het godsdienst, dan mag alleen God oordelen. Niemand komt daartegen in verzet en dus roept de verbinding met de religie een soort onaantastbaarheid op (vgl. El Madkouri & Bouddouf 1995).

Als gevolg van deze sociale reactie binnen de Marokkaanse gemeenschap, worden de criminele leden in bescherming genomen en wordt de buitenwereld onwetend gelaten. Dit is de verklaring voor het feit dat politie en justitie moeilijk informatie krijgt over criminele Marokkaanse groeperingen (*Inzake opsporing* 1996). Het algemeen (Nederlands) belang en dat van de eigen (Marokkaanse) groep lijken tegenover elkaar te staan.

Dit geldt echter niet alleen voor Marokkanen. Hoewel burgers de plicht hebben wetsovertredingen te helpen tegengaan en te melden, zijn er legio situaties waarin ook Nederlanders een vergriep verzwijgen (bijvoorbeeld steunfraude). Toch geeft de mate waarin men bereid is om de misstappen van leden van de eigen groep toe te dekken, belangrijke verschillen te zien.

In de eerste plaats is dit te herleiden tot het feit dat eer zo'n belangrijk gegeven is voor Marokkanen. Daden van individuele leden stralen af op de Marokkaanse groep. Teneinde te voorkomen dat ze de eer kunnen beschadigen, moet ervoor gezorgd worden dat ze niet bekend worden. Dat is natuurlijk iets waar de dader baat bij heeft, maar daarnaast wordt ook van andere groepsleden verwacht dat ze deze zaken toedekken voor de buitenwereld.

In de tweede plaats heeft het toedekken te maken met het feit dat Nederlanders als regel een abstract algemeen belang erkennen als dat van de stad of de staat. In de Marokkaanse gemeenschap bestaat daarentegen tamelijk wijdverspreid de gedachte dat men de overheid dient te wantrouwen. Dit houdt verband met een wij/zij-tegenstelling die verschillen tussen Marok-

kanen en Nederlanders benadrukt. Maar het is ook te herleiden tot de egalitaire verhoudingen en tot het feit dat leiderschap, anders dan gebaseerd op leeftijd en religieuze verdienste, problematisch is. Dit kan begrepen worden vanuit de historische ontwikkeling van het gebied waaruit de Rotterdamse Marokkanen afkomstig zijn. De Berbers komen uit de Rif, uit het *bled es siba*, het land van wetteloosheid, waar men zich steeds tegen het centrale gezag heeft verzet. De heersers, waaronder de Spaanse kolonisten, hebben van hun kant deze uithoek verwaarloosd, maar hebben wel steeds getracht om er belastingen te innen. Tot op de dag van vandaag wordt door Marokkanen uit de grote stad smalend gesproken over de achterlijke Berbers, maar tegelijkertijd kennen de Berbers nog steeds een diep wantrouwen jegens de stedelijke Arabieren.

Dit is de context waarin begrepen moet worden dat een Marokkaan (Berber) in Nederland de regelovertreding van andere Marokkanen alleen binnen de eigen groep bespreekt en in aanwezigheid van Nederlandse oren er het zwijgen toedoet. Mede hierdoor kan het gebeuren dat het voor de Nederlandse overheid moeilijk is om vat te krijgen op criminaliteit van Marokkanen.

Slot

In het bovenstaande was het vizier gericht op de participatie van Marokkanen in de drugshandel. Vooral de inspanningen van jeugdige drugsrunners zijn onder de aandacht gebracht. Het gaat om een bijzonderheid, want deze specifieke bezigheden worden nauwelijks of in het geheel niet bedreven door leden van andere groeperingen. Hoe moet dit worden geduid?

Uitgaande van de meest gangbare verklaringen, die de migratie-achtergrond, 'strain' en sociale controle centraal stellen, kan niet duidelijk worden gemaakt waarom juist Marokkaanse jongens zich op deze activiteiten toeleggen. Ook wanneer men de mogelijkheden voor Marokkanen vergelijkt met die van andere groeperingen, blijft dit onduidelijk. Immers, analoog aan de Turkse bemoeienis met heroïne en de Zuid Amerikaanse cocaïnehandel, zou men verwachten dat Marokkanen zich toeleggen op de handel in hasj. Er zijn weliswaar veel Marokkaanse koffieshops waar hasj aan de man wordt gebracht, maar voor jonge Marokkanen is de meeste profijtelijke en grootste bedrijvigheid toch te vinden in de handel in harddrugs.

In dit artikel wordt de stelling verdedigd dat voor een goed begrip van de criminaliteit van een bepaalde groepering ook culturele factoren moeten worden meegewogen. In bestaande literatuur is dat tot op heden onvoldoende voor het voetlicht gebracht. Deze lacune kan slechts worden opge-

vuld wanneer men de perceptie van de acteurs, in casu jonge Marokkanen, mee laat wegen. Hun voorkeuren en aversies maken begrijpelijk waar zich drempels of juist attracties laten voelen. Door te kijken naar het 'normale' gedrag, zijn de centrale thema's te herkennen: eer, de Marokkaanse groep en ouder worden. Deze thema's laten zich ook gelden ten aanzien van de criminele activiteiten. Criminaliteit wordt hier dan ook niet beschreven als afwijkend gedrag, maar als gedrag dat parallellen vertoont met alledaagse gedragingen.

Om de Marokkaanse activiteiten in de drugshandel te kunnen begrijpen, spelen verschillende elementen een rol. Deze worden nog eens kort onder de aandacht gebracht, zodat de culturele factor herkend kan worden.

Het lijkt geen twijfel dat de hoge inkomsten bij de drugshandel een belangrijke drijfveer vormen. De doelen die de Marokkaanse jongens zich stellen, behelzen echter naast maatschappelijk succes ook eer. Eer is gekoppeld aan de waardering van andere Marokkanen. Dit betekent dat voor niet-materiële doelen de eigen gemeenschap erg belangrijk is. Marokkanen zijn de *significant others*. Met het klimmen der jaren wordt de beschadiging van eer steeds ernstiger. Misstappen gaan dus steeds zwaarder wegen en ook de loyaliteit aan de Marokkaanse groep krijgt een meer dwingend karakter.

Bij de drugshandel gaat het om activiteiten die voor de onderzochte Marokkanen een andere normatieve lading en betekenis vertegenwoordigen dan voor de meeste Nederlanders. Dichotomieën als gebruiker/dealer en soft/harddrugs worden uiteenlopend gepercipieerd door leden van de twee groeperingen. Dit wil echter niet zeggen dat de participatie zo hoog is omdat drugshandel volgens een Marokkaanse opvatting legaal zou (moeten) zijn. Uit Marokko kennen zij een ambivalente opstelling van de overheid ten opzichte van drugs en zij herkennen die houding ook bij de Nederlandse overheid. Drugsdelicten lijken in beide omgevingen oogluikend te worden toegestaan. Het verbouwen van hennep in de Rif, maar ook de drugshandel in Nederland zien veel Marokkanen daarom als een legitieme manier om geld te verdienen. Voor zowel Marokko als Nederland geldt dat het niet *mag*, maar dat het wel *kan*. Degene die het *probeert* stelt vast dat, ondanks het medeweten van de autoriteiten, handel in drugs toch plaats kan vinden en bovendien lucratief is.

Voorts is van belang dat als gevolg van de sociale reactie binnen de Marokkaanse gemeenschap, de criminele leden in bescherming worden genomen door buitenstaanders (politie) onwetend te laten. Dit heeft tot gevolg dat de Marokkanen het negatieve beeld, waar ze juist zo onder gebukt gaan, zelf mede in stand houden. Pas recentelijk zijn de eerste

scheurtjes gekomen in dit schild, doordat enkelen zich in de media kritisch uitten over de criminaliteit in de eigen Marokkaanse gemeenschap.

De Marokkanen uit de Rif beschikken over gemeenschappelijke ervaring, waarden en normen, kennis, betekenissen en symbolen: dat is hun cultuur. In hun normering van de drugshandel, hun perceptie van de rol van de overheid en in de sociale reactie binnen gezin en gemeenschap wordt duidelijk dat de cultuur van de Berbers dienst doet bij aanpassing aan en reactie op hun omgeving. Het is deze culturele factor die, uitgaande van de mogelijkheden die voor hen openstaan, begrijpelijk maakt waarom heel wat assertieve en achtergestelde Berbers in de dope zitten en waarom anderen hier weliswaar in eigen kring over roddelen maar de handelaren verder niets in de weg leggen.

Noten

1. In de literatuur wordt gesproken van 'trial and error' (Pels 1990, 484) en van 'missen en gissen' (Van der Valk & Blaaubeen 1995, 60)
2. Bij de drugshandel op straat in de Amsterdamse binnenstad bleken Nederlandse verkopers met een talenknobbel duidelijk in het voordeel. Voorts konden vooral Italiaanse verkopers van een taalbarrière profiteren door hun eigen landslui te benaderen, want de meeste andere aanbieders konden slechts moeizaam communiceren met deze potentiële kopers (Van Gemert 1988).

Literatuur

- Beer, P. de (1988), Nederlandse studies naar criminaliteit van etnische minderheden. *Migrantenstudies*, 4 (4), p. 17-27.
- Berg-Eldering, L. van den (1978), *Marokkaanse gezinnen in Nederland*. Alphen a/d Rijn: Samsom.
- Bovenkerk, F. (1994), Over de oorzaken van de criminaliteit van allochtone jongeren. In: Commissie Montfrans (red.), *Met de neus op de feiten*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Brassé, P., T. Pels & J. Pen (1986), Jongeren en hun vrije tijd. In: Berg-Eldering, L. van den (Ed.), *Van gastarbeider tot immigrant; Marokkanen en Turken in Nederland*. Alphen a/d Rijn: Samsom.
- Buiks, P.E.J. (1983), *Surinaamse jongeren op de Kruiskade; Overleven in een etnische randgroep*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Buijs, F. (1993), *Leven in een nieuw land; Marokkaanse jongemannen in Nederland*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Bunt, H.G. van der, C. Fijnaut, F. Bovenkerk & G.J.N. Bruinsma (1996), De georganiseerde criminaliteit in Nederland; Het criminologisch onderzoek ten behoeve van de

- enquêtecommissie opsporingsmethoden. *Tijdschrift voor Criminologie*, 38 (2), p. 102-119.
- Cloward, R.A. & L.B. Ohlin (1960), *Delinquency and Opportunity; a Theory of Delinquent Gangs*. New York: Free Press.
- El Madkouri, H. & S. Bouddouf (1995), Invloed drugscriminelen funest voor Marokkaanse jongeren. *Contrast* (34), p. 4-5.
- Gelder, P. van & J. Sijtsma (1988), *Horse, coke en kansen; Sociale risico's en kansen onder Marokkaanse harddruggebruikers in Amsterdam*. Amsterdam: Inst. voor Sociale Geografie, Universiteit van Amsterdam.
- Gemert, F. van (1988), *Mazen en Netwerken; De invloed van beleid op de drugshandel in twee straten in de Amsterdamse Binnenstad*. Amsterdam: Inst. voor Sociale Geografie, Universiteit van Amsterdam.
- Gemert, F. van (1996), *Riffi's op Zuid; Doelen, (il)legale mogelijkheden en voorkeuren van Marokkaanse jongens*. Rotterdam: Erasmus Universiteit, Vakgroep strafrecht en criminologie (onderzoeksrapport).
- Haan, W. de & F. Bovenkerk (1993), Moedwil en misverstand; Overschatting en onderschatting van allochtone criminaliteit in Nederland. *Tijdschrift voor Criminologie*, 35(3), p. 277-300.
- Hirschi, T. (1969), *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hoff, C.A. van 't (1991), Gezagsverhoudingen binnen Marokkaanse gezinnen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 33(2), p. 130-142.
- 'Inzake Opsporing' (1996), *Inzake Opsporing, Enquêtecommissie opsporingsmethoden, Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996*. Den Haag, SDU.
- Junger, M. (1990), *Delinquency and Ethnicity; an Investigation on Social Factors relating to Delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*. Deventer/Boston: Kluwer.
- Junger, M. & M. Zeilstra (1989), *Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden I*. Arnhem: Gouda Quint.
- Kaufman, P. & H. Verbraeck (1986), *Marokkaan en verslaafd*. Utrecht: Gemeente Utrecht.
- Maas-de Waal, C. (1991), Wetenschappelijk onderzoek naar criminaliteit van allochtonen; Een taboe doorbroken? *Tijdschrift voor Criminologie*, 33(2), p. 87-100.
- Mas, P. de (1990), Overlevingsdynamiek in het Marokkaanse Rif-gebergte; De samenhang tussen circulaire migratie en de demografische structuur van huishoudens. *Geografisch Tijdschrift*, 24(1), p. 73-86.
- Mas, P. de (1991), Marokkaanse migratie naar Nederland; Perspectief vanuit herkomstgebieden. *Internationale Spectator*, 14(3), p. 110-118.
- Mas, P. de (1995), Le kif houa el kif; Een schets van een onconventionele, maar floreerende bedrijfstak in Marokko. *Themadag Marokko (Aspecten van culturen en criminaliteit) 11 mei 1995*.
- Pels, T. (1990), De Marokkaanse en de Nederlandse gezinscultuur; Relationele en ratio-nale stimulatie. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 29, 476-488.
- Pels, T. (1991), Sociale controle in de Marokkaanse gezinscultuur. *Tijdschrift voor Criminologie*, 33(2), p. 143-153.
- Roelandt, Th., J.H.M. Roijen & J. Veenman (1992), *Minderheden in Nederland, statistisch vademecum 1992*. CBS-publikaties. Den Haag: SDU.

- Rovers, B. (1996), *Criminografie van Rotterdam; Jeugdigen en veel voorkomende criminaliteit in de periode 1990-1994*. Arnhem: Gouda Quint.
- Torre, E.J. van der (1996), *Drugstoeristen en kooplieden; Een onderzoek naar Franse drugstoeristen, Marokkaanse drugsrunners en het beheer van dealpanden in Rotterdam*. Arnhem: Gouda Quint, 1996
- Valk, L. van der & H. Blaauween (1995), *De kunst van het overleven: Marokkaanse jongens*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Werdmölder, H. (1986), *Van vriendenkring tot randgroep; Marokkaanse jongeren in een oude stadswijk*. Houten: Het Wereldvenster.
- Werdmölder, H. (1990), *Een generatie op drift; De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*. Arnhem: Gouda Quint.
- Werdmölder, H. & P. Meel (1993), Jeugdige allochtonen en criminaliteit. Een vergelijkend onderzoek onder Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongens. *Tijdschrift voor Criminologie*, 35(3), p. 252-276.
- Wetering, W. van (1992), Een criminologisch alternatief voor de studie van jeugddelinquentie? *Sociologische Gids*, 39(2), p. 106-127.
-